

Förändringar i arbetsorganisationen, i skoldagens utformning och i skolverksamhetens innehåll inrymmer arbetstidsfrågor för berörda lärar- och skolledargrupper. Dessa måste lösas genom avtal, inte bara vad gäller arbetstidens volym och förläggning utan även enligt aktuellt utredningsförslag vad gäller tjänstekonstruktion.

18. Sammanfattning

Den interna remissbehandlingen inom förbundet av SIAs förslag har varit mycket omfattande. Detta har givit underlag för förbundet att i remissyttrandet precisera och vidareutveckla ståndpunkter i frågor som rör skolans arbetssituation på såväl lång som kort sikt. I det följande sammanfattas i punktform de ställningstaganden förbundet finner anledning att särskilt markera inför det fortsatta arbetet med SIAs förslag. Inom parentes hänvisas till aktuellt avsnitt i yttrandet.

Utredningens uppdrag, arbetsformer, information

1. Utgångspunkten för SIAs arbete var alarmerande rapporter om att arbetssituationen i skolan försämrats. Tidpunkten härför sammanföll med införandet av nya läroplaner för grundskolan (Lgr 69) och gymnasieskolan (Lgy 70). Förslagen från SIA gäller ett reformarbete på lång sikt. Något samlat åtgärdsprogram att på kort sikt förbättra arbetssituationen i skolan har SIA inte framlagt. Detta måste beklagas. Sambandet mellan SIAs förslag och annat pågående utredningsarbete har inte klarlagts. Särskilt gäller detta barnstugeutredningen (BU), utredningen om den kommunala demokratien samt utredningen om skolan, staten och kommunerna (SSK). Inte heller har SIA beaktat den arbetsrättsliga utvecklingen. Detta innebär begränsningar i möjligheterna att nu ta ställning till SIAs förslag (2).

2. Till följd av regeringens vägran att låta skolans anställda ingå som ledamöter i utredningskommittén har SIA arbetat under förhållanden som illa överensstämmer med dagens krav ifråga om personalmedverkan och personalinflytande.

Erfarenheterna under remissarbetet med SIAs förslag demonstrerar tydligt behovet av att reformarbete på olika samhällsområden befrämjas av öppen utredningsverksamhet och tidig information om planerad utveckling.

Remissarbetet har försvårats genom att utredningsmaterialet varit svåröverskådligt. Arbetsgivarna måste ha ett ansvar för att berörda arbetstagare får en fullständig information om förestående organisationsförändringar. För framtiden måste i statligt utredningsarbete även ingå att planlägga informationsinsatser inför remissbehandlingen (1.4.3).

Utgångspunkter för SIAs förslag

3. SIA har som en central utgångspunkt för sina förslag haft att det familjepolitiska reformarbetet syftar till att förstärka samhällets ansvar för och service till barn och ungdom samt till barnfamiljerna. Lärarförbundet har tidigare uttalat sig till förmån för ett ökat samhälleligt stöd för bl a barns och ungdoms fritidsverksamhet. Denna uppfattning vidhålles och utgör således även för SL en utgångspunkt vid bedömningen av SIAs förslag. I det familjepolitiska reformarbetet måste skolan inta en central plats (4.1).

4. SIA förordar en decentraliserad beslutsrätt främst i frågor som rör arbetsorganisation och resursanvändning. Lärarförbundet stöder en sådan utveckling. Decentraliseringen på skolans område måste dock avvägas bl a med hänsyn till kravet på en likvärdig utbildningsstandard över hela riket, till regler om behörighet och tillsättningsordning för lärarpersonalen och till formerna för personalinflytande. Decentraliseringen av skolbeslut kan därför inte vara generell utan verkningarna av denna måste noga övervägas för varje ärende (4.2).

5. SIA behandlar resursfrågorna för skolverksamheten främst som en fråga om hur givna resurser skall fördelas. Lärarförbundet anser att utöver detta problem även måste prövas resursernas storlek. Ett nytillskott av resurser erfordras för att öka lärartätheten i skolor med särskilda problem. Erfarenheterna från de försök som möjliggjorts genom det särskilda anslaget på 30 miljoner bekräftar detta. Nya åtaganden från skolans sida för eleverna utanför lektionstid kan endast genomföras om nya resurser, statliga eller kommunala, tillföres skolan (4.3).

Den samlade skoldagen

6. Genomförandet av en samlad skoldag med fasta tider för skoldagens början och slut för eleverna och med inslag av fasta och fria aktiviteter aktualiserar bl a följande praktiska problem.

- . Generellt för landets skolor gäller att trivsamma och ändamålsenliga lokaler för ett ökat inslag av fria aktiviteter saknas. SL bestrider SIAs uppfattning att de lokalmässiga förutsättningarna för denna verksamhet är goda (5.4.1)

- . Förutsättningarna varierar mellan skolor i tätort respektive glesbygd. Särskilda problem finns för de små skolorna och för elever med långa resvägar (5.4.2)

För flertalet kommuner innebär en utökad obligatorisk undervisning betydande ekonomiska åtaganden. Beslut om

eventuell förlängning av skoldagen med fria aktiviteter kan inte fattas utan att samtidigt medel anvisas för denna verksamhet (5.4.3)

- . Tillgången på lämplig personal för de fria aktiviteterna måste noga prövas innan beslut fattas om en utökad obligatorisk undervisning. Förbundet hänvisar i denna fråga till särskilt yttrande av experterna C T Edam och Hans Hellers (5.4.4)
- . Fria aktiviteter bör främst förläggas till raster, lunch-uppehåll och håltimmar. En ökning av antalet håltimmar bör ej ske. Förläggningen av arbetstiden för lärare skall fastställas efter förhandlingar (5.4.5)
- . Administrativa samarbetsformer mellan berörda lokala nämnder och styrelser måste tillskapas. Skolan bör vara huvudman för samtliga aktiviteter för eleverna under skoldagen. Rektorsområdet bör utgöra geografisk enhet för nämndsarbetet inom kommunen i barn- och ungdomsfrågor (5.4.6).

7. Under förutsättning att ovan angivna praktiska problem löses enligt de riktlinjer förbundet angivit tillstyrkes principen om samlad skoldag för eleverna. Skolstyrelsen bör fastställa den obligatoriska skoldagens omfattning. Före eventuellt beslut om förlängning av skoldagen måste de praktiska problemen i den enskilda kommunen klarläggas och lösningar utformas i samverkan med berörda intressenter.

Eventuella förändringar i den obligatoriska undervisningen förutsättes ske successivt. Stor tveksamhet redovisas vad gäller maximitalet 30 timmar för skoldagens längd för åk 1 och 2. Utbudet av fria aktiviteter bör fördelas relativt jämnt över olika årskurser. Utrymmet för fria aktiviteter på mellanstadiet begränsas genom gällande läroplan. Innehållet i de fria aktiviteterna bör avgöras inom rektorsområdet, alternativt inom skolenheten. Särskilt bör observeras hur stödundervisningen organisatoriskt skall utläggas inom ramen för fria aktiviteter.

Omfattningen av lärares medverkan i fria och frivilliga aktiviteter måste variera och bygga på frivilliga överenskommelser. Även denna undervisning skall kunna inräknas i lärartjänst. Enligt föreliggande utredningsförslag skall frågor om tjänstekonstruktion fastställas i avtal (5.5).

Elev- och personalgrupperingar i grundskolan

8. Utvecklingen under senare år har gått mot en ökad rörlighet ifråga om elevgrupperingar. Förbundet förordar en vidareutveckling av denna ordning och tillstyrker att systemet med centrala beslut om delningstal som grund för elevgrupperingar, om klassmedeltal och om gruppstorlek slopas. En mera konsekvent

genomförd arbetslagsprincip kan endast ske successivt och i den takt berörda lärare överenskommer. Särskilda fortbildningsinsatser erfordras i arbetslagsmetodik.

Arbetslaget bör besluta om hur eleverna skall grupperas i olika undervisningssituationer. En hög grad av flexibilitet i elevgrupperingarna är inget mål i sig utan omfattningen härav måste avgöras med hänsyn till de enskilda elevernas behov. En fast nivågruppering avvisas (6.2, 6.3).

9. Specialundervisning innebär inte skolsegregation utan syftar till att ge elever med olika slag av handikapp en undervisning som är likvärdig den som erbjuds alla andra elever.

Behovet av specialundervisning skall baseras på det faktiska behovet för eleverna inom viss kommun/rektorsområde. Utvecklingen mot ett ökat inslag av samordnad specialundervisning bör fortsätta. Den enskilde elevens behov bör avgöra i vilken organisatorisk form specialundervisning skall erbjudas. För vissa elever erfordras att specialundervisningen bedrivs i ett avskilt studierum med för respektive handikapp tillrättat studiematerial, dvs enligt ett klinikersystem. Om de fasta grupperna (specialklasserna) väsentligt reduceras bör delningstalen för dessa sänkas (6.4.1-4).

10. SIAs bedömningar av det framtida behovet av specialpedagogiskt utbildade lärare (1-årsutbildning) avvisas. En väsentlig utbyggnad av denna utbildning bör ske.

Förslaget om en fortbildning i specialpedagogik (4 veckor) för samtliga lärare tillstyrkes. Utbildningen bör starta snarast möjligt. SIAs kostnadsberäkningar måste revideras om utbildningen skall kunna erbjudas samtliga lärare (6.4.5-6).

11. SIAs förslag om kontaktlärare (klassföreståndare) tillstyrkes. Likaså tillstyrkes i huvudsak förslagen om arbetsuppgifter för kontaktlärarna. Behovet av utbildningen för kontaktläraryfunktionen bör observeras i lärarutbildningen. Åtgärder för att förbättra förutsättningarna för ett väl fungerande klassföreståndarskap på högstadiet bör snarast vidtas (6.5).

Resurstilldelning och resursanvändning i skolan

12. SIAs principer för resurstilldelning och resursanvändning tillstyrkes. Den tekniska utformningen av förslaget leder emellertid till att vissa kommuner med stora skolproblem liksom ett antal glesbygdskommuner med flera B-skolor får mindre undervisningsresurser än för närvarande.

Ett alternativt förslag till resurstilldelning framlägges. Förslaget innebär dels att antalet lärartjänster i kommunen besättes med 110% av tjänsteunderlaget dels att tilldelningen av förstärkningsresurser beräknas efter nu gällande koefficienter för de olika stadierna. Genom förslaget om 110% av tjänsteunderlaget kan till en del behovet av korttidsvikarier lösas (7.2-4).

13. SIAs förslag utgår från nuvarande system för statsbidrag vilket är lärarlöneanknutet. Om ett annat system skulle väljas, t ex ett elevbidrag, förändras helt grunden för resurstilldelning och resursfördelning (7.6).

14. Ytterligare 30 milj utöver SIAs förslag bör ställas till skolans förfogande (7.7).

Ledning och samverkan

15. SIAs förslag om ledning och samverkan utgår från förhållanden som inte kommer att gälla när dess förslag skall genomföras. Utvecklingen mot en ökad avtalsfrihet har inte beaktats. Förbundet kan inte godta att partsförhållandet på skolans område inkräktas av representanter för elever och föräldrar.

Förslaget till bestyrelse avstyrkes främst med hänsyn till arbetsrätten och till väntade förslag från utredningen om den kommunala demokratien. Det angelägna behovet av ett fast organiserat samarbete mellan skolans anställda, elever och målsmän bör istället utvecklas inom det av förbundet föreslagna samrådsorganet (8.2-3).

16. SIAs förslag till konferenssystem tillstyrkes i huvudsak. Ämneskonferensernas betydelse understryks. Även samråds- och konferensverksamheten kommer inom kort att fastställas genom avtal mellan skolans parter (8.4).

17. SIAs beskrivning av skolledarrollen är inadekvat och alltför opreciserad. Förslagen om ökade resurser för lednings- och kontaktarbete innebär en viss förstärkning av det pedagogiska ledarskapet. Förslagen tillstyrkes.

Blivande skolledare ska ha såväl lärarutbildning som en betydande pedagogisk erfarenhet. Förbundet tar avstånd från utredningsmajoritetens förslag om vidgad rekrytering till skolledarbefattningar och instämmer i reservationen och särskilda yttranden i ämnet.

Förslaget om skolledarutbildning tillstyrkes i allt väsentligt. Behovet av vikarier vid deltagande i utbildningen måste lösas i samråd med berörda befattningshavare (8.5).

18. Utifrån analys av innehållet i respektive funktion finner förbundet att huvudlärartjänsterna inte är utbytbara mot de av SIA föreslagna studieledarna. Huvudorganisationen måste således bestå även i den föreslagna arbetsorganisation. SIAs förslag i dessa delar är ofullständigt.

Frågan om den pedagogiska ledningen inom arbetsenheten och för arbetslagen måste ytterligare utredas. Detta bör göras av ett partssammansatt organ. Förslag till alternativa organisationsmodeller redovisas (8.6 och Bil. 3).

19. Den enskilde lärarens frihet att välja stoff, metod och läromedel bör bevaras i så stor utsträckning som möjligt även vid en övergång till arbete i lag. Lärarens roll i en samverkansorganisation måste särskilt uppmärksammas i fortbildningen (8.7).

20. Förbundet tillstyrker i stort SIAs förslag om samverkansformer mellan skola och hem och förordar fortsatt försöks- och utvecklingsarbete på detta område. Förslaget om lagfäst rätt för föräldrarna att under viss tid få ledigt från förvärvsarbete för att besöka skolan tillstyrkes. Den enskilda skolan bör avgöra den närmare utformningen av dessa besök liksom av övriga samverkansformer (8.8).

Vissa delfrågor

21. Förbundet tillstyrker i huvudsak förslaget om anpassad studiegång för elever med särskilda problem, men anger att förslagen endast är exempel på åtgärder. Utformningen måste utgå från den enskilde elevens behov och fastställas i samråd med denne och vederbörandes föräldrar. Beslut om anpassad studiegång bör fattas av skolstyrelsen (9.).

22. Förslaget om en systematisk registrering av elevfrånvaron tillstyrkes. Formerna härför måste kunna variera och avgöras genom lokala beslut, vari lärarna bör ha ett avgörande inflytande. En centraliserad frånvaroregistrering kräver såväl administrativa som kurativa personalinsatser (10.).

23. Genom olika åtgärder bör studieövergångarna underlättas och kontinuiteten i elevernas skolgång befrämjas. Förslaget om ett särskilt samverkansorgan mellan förskolan och grundskolan tillstyrkes. Skilda huvudmän för olika skolformer försvårar samverkan. Föreslagna åtgärder för att främja samverkan bör ses som exempel för lokala beslut (11.).

24. Skolbiblioteket bör inta en central plats i skolan och vara tillgängligt för eleverna under hela dagen. Ständig tillsyn av boksamlingarna erfordras. Förbundet ansluter sig till SIAs uttalanden om skolbibliotekariernas roll för skolarbetet. Särskild utbildning för skolbibliote-

karier bör snarast ordnas och bygga på genomgången lärarutbildning. Förbundet tar avstånd från SIAs uttalande att det på sikt bör anställas s k fackutbildade bibliotekarier inom grundskolan (12.).

25. Förbundet tillstyrker förslagen om bättre möjligheter för eleverna till praktisk yrkesorientering, praktik och studiebesök. Förslaget om en elevkonsulent för uppsökande verksamhet tillstyrkes. Huvudansvaret för denna verksamhet bör dock som regel åvila den syofunktionär som tidigare haft kontakt med eleven. Även arbetsförmedlingen bör medverka. Syoinsatserna för elever i specialundervisning bör förstärkas. Förslagen om förstärkt information m m om gymnasieskolan tillstyrkes i huvudsak (13.).

26. Elevmedverkan i skolarbetet bör stimuleras och stödjas genom systematisk träning. Formerna och metoderna härför måste anpassas efter elevernas mognad. Parallellt med denna utveckling måste den enskilde lärarens inflytande i skolans beslutsprocess och i undervisningssituationen kraftigt förstärkas (14.).

27. Lärarförbundet instämmer i SIAs bedömning att en översyn av lärarutbildningen bör ske. En sådan har redan påbörjats genom 1974 års lärarutbildningsutredning. Med anledning av SIAs förslag bör denna utredning särskilt beakta behovet av ökat utrymme i grundutbildningen för specialpedagogiska frågor, för samverkansfrågor av olika slag samt för uppgifter sammanhängande med skolans sociala ansvar. Förslaget om ett mera flexibelt utnyttjande av lärarpersonalen utgör ett motiv för att behörighetsområdena för olika lärargrupper väsentligt breddas (15.1).

28. Möjligheterna för lärare och skolledare att påta sig ett ökat ansvar för hur skolmiljön utformas beror bl a på det stöd de får genom adekvat fortbildning. Skolans myndigheter måste samordna förslag och beslut om skolreformer med en plan för fortbildning och med anvisande av medel för denna. Formerna för fortbildningen skall utformas i samverkan med berörda personalorganisationer (15.2).

29. SIA har inte tillräckligt utrett olika problem i samband med genomförandet av förslagen. Detta gäller bl a sambandet mellan beslut av central respektive lokal instans. Förslaget om att samtliga delförslag skall hållas samman vid genomförandet avvisas. Förbundet anser det nödvändigt att genomförandefrågorna blir föremål för en

särskild utredning. I denna bör även belysas i vilka delfrågor försöksverksamhet bör och kan bedrivas och hur denna skall samordnas med det successiva genomförandet. Ett samlat förslag i dessa frågor bör remitteras till berörda instanser i sådan tid och i sådana former att en avstämning kan göras med den lokala planeringen (16.).

30. SIAs förslag är i vissa väsentliga frågor ofullständiga och måste kompletteras genom förhandlingsöverenskommelser. Detta gäller bl a systemet för statsbidrag, lednings- och samverkansorganisationen, vissa delar av den pedagogiska ledningen, fortbildning och arbetstidsfrågor (17.).